

Nr 4 2013

Åarjelsaemien gærhcoeplaerie
Sørsamisk kirkeblad
Sydsamiskt kyrkoblád

Kyrkan i demonstration mot gruvor Sid 2

Svenska kyrkan deltog under egen banderoll i demonstrationen mot de gruvexploateringar som hotar rennärning, miljö, turism. På bilden bland andra Kaisa Syrjänen Schaal, chefför flerspråkiga enheten, Åsa Virdi Kroik och Marita Ollén, samepräst i Stockholm.

Kyrkan demonstrerade för urfolksrätt

Den sista oktoberlördagen i Stockholm blev en dag fylld av protester, kampvilja, gemenskap och hopp. Sametinget, Urbergsgruppen, Svenska kyrkan och många andra demonstrerade mot regeringens mineralstrategi och de gruvexploateringar som hotar rennärning, kultur, miljö och turism.

Demonstrationen i Stockholm arrangerades av ett brett och rikstäckande nätverk organisationer och enskilda som kämpar för ”fast mark, rent vatten och levande kulturlandskap”.

Svenska kyrkan samlade sitt officiella deltagande under parollen ”Respektera urfolksrättigheter!”, klart och tydligt riktat till den regering som strävar efter att fördubbla antalet gruvor till år 2020 och att tredubbla dem till år 2030 (enligt mineralstrategin från i våras).

– I Sverige ignoreras samernas situation och urfolkens rättigheter lyser med sin frånvaro, sa ärkebiskop Anders Wejryd.

INTERNATIONELL KRITIK

Sveriges regering har flera gånger fått kritik från FN och Europarådet för sin hantering av urfolksfrågorna. Sverige lever, säger ärkebiskopen, inte upp till urfolksrättigheterna.

– Storskalig exploatering är ett av de största hoten mot

samernas framtid, säger ärkebiskop Anders Wejryd.

Efter att ha gjort ett kritiserat framträdande vid en samisk kyrklig konferens i Kiruna för två år sedan har ärkebiskopen blivit tydlig i sitt stöd för samernas sak. På DN debatt efterlyste han i augusti samernas urfolksrättigheter. Vid samiska kyrkodagarna i Mo i Rana, där ärkebiskopen deltog, var urfolkens rättigheter ett huvudtema.

ÄNDRA MINERALLAGEN!

Stopp för alla nya gruvor och förändringar i mineral- och miljölagstiftning – det är några av de krav som ställdes vid demonstrationen i Stockholm. De 500 deltagarna i alla åldrar kom från hela Sverige. Bussresor hade anordnats från bland annat Jokkmokk.

Jåhkågasska tjiellde är en av de samebyar som hotas av en planerad gruva i Kallak, samiska Gállok, utanför Jokkmokk. I somras avlägsnades demon-

stranterna i Kallak genom en massiv polisinsats. Deltagarna från Jåhkågasska är tydliga: antingen är det gruvbolag med sina exploateringsplaner eller urfolket med sin rennärning som försvinner.

Och Sametingets politiker är eniga: en fortsatt exploatering av Sápmi är oacceptabel och måste få ett slut.

KOMMANDE GENERATIONER

Ett tältläger i centrala Stockholm, med aktiviteter och information, fungerade som upptakt till lördagens demonstration.

– Det här är en nationell demonstration som förutom mark och vatten också handlar om att bevara och vårda det vi har i dag till kommande generationer, sa Lisa Wanneby, en av organisatörerna.

Demonstrationen arrangerades av ett tjugotal organisationer, däribland Stockholms sameförening, Sáminourra och Urbergsgruppen. Bland andra

deltagande organisationer återfanns Aktionsgruppen Rädda Vättern, Ojnareskogen (Gotland), Svenska Samernas Riksförbund (SSR) och, som sagt, Svenska kyrkan.

FORTSATT SAMTAL

Många kulturpersonligheter medverkade vid demonstrationen, bland samerna Lars Ante Kuhmunen, Maj Doris Rimpi och Maxida Mäarak med jojk och lyrik. En kort film från Maxidas framträdande finns på svenskakyrkan.se/harnosandsstift.

Nätverket bakom demonstrationen i Stockholm jobbar vidare. En ny gemensam manifestation är att vänta under våren. Ett fortsatt samtal finns mellan bland andra SSR, WWF, Greenpeace och Fältbiologerna om hur man tillsammans ska kunna arbeta vidare.

URBAN ENGVALL

Daerpies Dierie

Gieries lohkih!

Det är bråttom!

Gruvprotesterna är dagens och Sveriges Alta. Gruvorna eller rennärningen, antingen eller.

Vad säger våra kyrkor, hur agerar de? Vilken vägledning och inspiration får församlingar/menigheter och kyrkomedlemmar? Hur kan teologin betyda något för tyngden i argumenten och uthålligheten i kampen? Finns det en förbindelse mellan försoning och solidaritet?

Det är många frågor, och det brådskar med svar. Kampen är intensiv och kommer att trappas upp. Det finns risk att människor tröttnas, tvekar och skräms.

Svenska kyrkan har visat att den är på väg. Ärkebiskopen uttalar sig till stöd för samernas sak. (Vi får hoppas att den nya ärkebiskop som tillträder nästa år fortsätter och fördjupar denna linje.) Kyrkan deltar i antigruvdemonstration. Kyrkan talar officiellt om regeringens mine-

ralpolitik som uttryck för kolonialism.

Även om detta inte omedelbart skapar förtroende för den kyrka som historiskt svikit så kan det väcka upp en och annan, få någon att förstå att

”Att än så länge förstå kyrkan som en föregångare, en profet, är kanske att vänta sig för mycket?”

kyrkan kan vara, borde vara, åtminstone en samarbetspartner. Att än så länge förstå kyrkan som en föregångare, en profet, är kanske att vänta sig för mycket?

Men det jag tror återstår, även om det kan finnas en och annan påbörjad tråd, är ett gediget teologiskt och pedagogiskt arbete och en förankring av detta i stift och försam-

lingar/menigheter. I Svenska kyrkan håller man på nationell nivå på med den gemensamma och smärtsamma historia kyrkan och samerna har gemensam. Det är viktigt, men det är inte främst det som just nu behövs

i den lokala kampen mot grävmaskiner och dynamit.

Det är ju i dagsläget rätt ovanligt att man i försam-

lingarna som regel använder samiska i gudstjänsterna – så hur långt är det inte till att man även lokalt officiellt skulle uttrycka en praktisk solidaritet med den samiska kampen mot ytterligare exploatering?

Det finns mycket material som visar att kyrkans väg är att slå följe med, och ibland visa vägen för, svaga, röst- och maktlösa, fattiga, för-

tryckta, hotade – i en dialogisk process som i fallet kyrkan och samerna måste bygga på en förståelse av vad försoning innebär: en fortgående skapelse, Gud alltid närvarande i allt och alla, människan som aktiv och ansvarig medarbetare, hoppet om en värld där rättvisa och rättfärdighet bor, och inte minst samisk natursyn och samisk kontextuell teologi ...

Brist på material för förståelse av den väg som nu är nödvändig för kyrkan är det inte. Det som möjligen ännu saknas är krismedvetandet, allvaret och brådskan.

FOTO: PIRJO ENGVALL

URBAN
ENGVAL

Nedslående statsbudsjett

Den avgående rød-grønne regjeringen skuffet stort i forhold til sørsamisk språk og kultur da den la fram kommende års statsbudsjett. Nytt kultursenter på Snåsa ble ikke nevnt med ett ord, heller ikke Bibelselskapets søknad om støtte til sørsamisk bibeloversetting.

Samme dag som statsbudsjettet ble lagt fram, kunne same-minister Rigmor Aasrud fortelle at kulturdepartementet må foreta en "risikovurdering" av byggeprosjektet før det kan settes ut i livet. Kulturde-

partementet har sittet på denne saken siden 2011, da forprosjektet var ferdig. Nå først har departementet funnet ut at man må foreta en risiko-analyse for å se om man i hele tatt kan gå inn for prosjektet. Det er ikke å undres over at Saemien Sijte føler seg lurt.

Den samme ministeren var gjest under Samiske kirkedager i Rana.

Hun sa mye oppløftende om satsing på samisk språk og kultur, og spesielt

”Det var de som håpet at den nye regjeringen ville bevilge penger til både nybygg og til bibeloversetting.”

om sørsamisk språk som er i en utsatt stilling. En skulle da tro at den regjeringen hun tilhørte, ville svare

positivt på en søknad fra Bibelselskapet om penger til lønn for en person i tre år for å oversette bibeltekster til sørsamisk og opptre forutsigbart overfor en samisk kulturinstitusjon som Saemien Sijte.

Så tok en blå-blå regjering over. Det var de som håpet at den nye regjeringen ville bevilge penger til både nybygg og til bibeloversetting. Men det kom ikke en krone.

BIERNA LEINE BIENTIE

Orre saernieh: Nyheter
Gieries lohkih!: Kära läsare!
Noere almetjh: Barn, ungdom
Guvvie: Porträtt
Doen jïh daan bijre: Lite av varje

Guktie ussjedem: Hur jag tänker
Åssjalommesh: Tankar, andakt
Gie jïh gusnie årroeminie: Vem och var
Kultuvre: Kultur

Demonstration mot gruvexploatering i Stockholm 26 oktober.
500 deltagare, jojk, tal, allvar och kampiver. Läs mer på sid 2.

Foto: Karin Råghall

Gir ikke opp Fosen

FOTO: NCG/SHUTTERSTOCK

I august meldte daværende regjering at de har gitt tillatelse til bygging av det som kan bli en av verdens største vindmølleparker på Fosen og i Snillfjord. Reindriftsnæringen fortviler, men har ikke gitt opp håpet ennå. ”Nå gjelder det å kvesse klørne”, tenkte rein-eier Arvid Jåma da han hørte beslutningen.

I slutten av august ble det kjent at Olje- og energidepartementet har gitt klarsignal til bygging av åtte vindkraftverk på Fosen i Nord-Trøndelag, blant annet i Bjugn og Åfjord kommune. Dette i tillegg til en kraftledning fra Overhalla via Fosen og til Trollheim i Surnadal.

Departementet skriver i en pressemelding at det er gitt konsesjon til rundt 1 300 MW vindkraft, noe som kan gi omtrent 3,7 TWh ny fornybar kraftproduksjon. Dette tilsvarer årsforbruket til rundt 185 000 husstander, eller tre ganger årsforbruket i Trondheim by.

De samlede investeringene blir på rundt 20 milliarder kroner, en av de største investeringene på fastlands-Norge noensinne.

MISTER VINTERBEITE

Arvid Jåma bor i Follafooss og har rein i området rundt Storheia. Dette er et av områdene kraftselskapene har fått tillatelse til å bygge ut.

Hvis utbyggingen av vindkraftanleggene går igjennom, risikerer reindriftssamene i området å miste en tredjedel av vinterbeitet. Da sier det seg selv at ikke alle kan fortsette og Jåma frykter at en av enhetene blir nødt til å slutte.

– Dette er en stor trussel for vårt eksistensgrunnlag, forklarer han.

Under saksgangen til vindkraftplanene har Jåma vært med å klaget inn til departementet. Departementet på sin side mener at de ”i klagebehandlingen (har) gjort enkelte tilpasninger av hensyn til naturmangfold. Innvendingene

Vi tar saken till de internasjonale domstolene hvis vi blir nødt til det, sier Arvid Jåma.

fra reindriften på Fosen har vært gjenstand for en omfattende behandling”, heter det i meldingen. Departementet mener at de har endret planene og fastsatt tiltak for å redusere ulempene for reindriftsnæringen. Likevel føler ikke Jåma seg hørt, og mener at det bryter med rettighetene.

SVIKTET

– Vi føler oss sviktet av den norske stat. Denne saken handler ikke bare om problemstillingene rundt selve reindriften, men også våre ret-

FOTO: BIENNA LEINE BIENTIE

tigheter som samisk urbefolkning, sier Jåma.

– Vi innser jo at vi er for små i forhold til storøkonomien. Vi er den tapende part, men man kan likevel ikke gi opp og tro at du har mistet din stemme, legger han til.

Han forsikrer samtidig at han kommer til å bruke sin stemme, noe han ikke gjør for første gang. Jåma engasjerte seg i aksjonen mot et planlagt skytefelt i Nord-Fosen, planer de klarte å stoppe i 1992. Han hadde begynt kampen allerede i 1967.

NY KAMP

Jåma er forberedt på å bruke 25 år for denne saken også, selv om det samtidig er en kamp mot tiden. Reineierne forbereder seg likevel til en ny kamp og har med seg gamle kontakter på laget. De har under hele klagegangen på vindkraftplanene brukt samme advokat som de hadde under arbeidet mot skytefeltet.

I løpet av det neste året skal saken opp til høringer med utbyggere, og der kommer Jåma og de andre reineierne til å være tilstede med sine innspill.

Går saken likevel igjennom, er de forberedt til å ta saken gjennom alle rettsnivåer i Norge. Jåma kommer ikke til å gi opp, det er han sikker på.

– Vi er villige til å ta saken til de internasjonale domstolene i Strasbourg og Haag hvis vi blir nødt til det, avslutter han.

”ET STORT INNGREP”

Reindriftsnæringen på Fosen får støtte fra Naturvernforbundet. De er enige om at dette ikke bare kommer til å være ødeleggende for naturen, men at planene samtidig kan bryte med rettigheter samene skal ha.

”Vindkraftanlegga og kraftlina på Fosen representerer eit stort inngrep for reindriftsamane og kan føre til ei rasering av den naturbaserte reindriftsnæringa og den samiske kulturen som er knytt opp mot den. Vi sluttar opp om dei protestane som dei samiske organisasjonane på Fosen kjem med i denne samanhangen”, skriver Naturvernforbundet i Trøndelag på sine hjemmesider.

LINA S. JØNSSON

Ett släktträd hade uppritats över byns olika släkter, och den rönt naturligtvis stort intresse. Den var ju inte färdig, så många tog sig an uppgiften att skriva till sina släktingar. Det är ett arbete som föreningen ska fortsätta med.

På kvällen var det middag, helstekt ren som Niklas Valkeapää ordnade med. Samegården och den stora lavon utanför blev tidigt fullsatta. Glad och trivsamt stämning. Kvällen avslutades med dans till orkestern Löpsjötorparns, också den med anknytning till Mittådalen.

SKA TRYCKA BOK

Ordföranden AnnaSara Stenvall var mycket nöjd med dagarna och tycker att arrangemanget överträffade förväntningarna.

– Men vi kommer inte att ha hemvändardagar varje år, kanske vart fjärde, sa hon och uppmanade alla att hålla koll på vad som händer i föreningen och ta kontakt.

– Det är särskilt kul när både barn och vuxna är tillsammans, sa AnnaSara.

Mihten Sibrie har för avsikt att trycka en bok om Mittådalen. Det finns redan mycket material nedskrivet och klart, så nu gäller det att redigera och hitta finansierare till boken. Det och mycket annat ska föreningen arbeta med.

TEXT OCH FOTO:
ELISABETH ANDERSSON

Aili Stenvall är starkt fokuserad på uppgiften att bli Mittådalsmästare, men hon kom för den skull inte särskilt högt på prispallen. Besvikelsen uppvägdes dock av att barnbarnen Magdalena och Leonard vann ungdomsklasserna.

Hemvändardagar i Mittådalen

Mihten Sibrie är en nybildad förening för alla de som har anknytning till Mittådalen. Föreningens uppgift är att stärka sammanhållningen och trivselt. Det ska vara attraktivt och spännande att återkomma till hembyn.

Sista helgen i augusti anordnades därför Hemvändardagar. AnnaSara Stenvall, föreningens ordförande, och alla andra i styrelsen har haft ett gediget arbete att söka upp utflyt-

tade mittådalingar och deras släkter för att de skulle välja just detta tillfälle att komma tillsammans. Och de kom från hela landet, från Kiruna i norr till Skåne i söder.

Under lördagen anordnades en vandring tillsammans med Ingrid Rehnfeldt som på ett kunnigt och engagerat sätt visade några av de många kåtaplatser som finns runt byn. Intresset var stort. Ingrid blev glatt överraskad av att så många följde med på vandringen.

Ingrid har under många år invente-

rat och dokumenterat gamla bosättningar och hade mycket att berätta om de olika platserna och var de olika släkterna kan ha bott. Finurligheten var stor hos våra förfäder. Kanske var StorTomas mest påhittig: han hade en kåta med inte mindre än fyra ingångar.

SLÄKTTRÄD PÅ GÅNG

Senare på eftermiddagen blev det lassokastningstävling, där Mittådalsmästare i alla kategorier skulle kora. Regnet öste ner men det hindrade inte tävlingsnerverna.

Ny teatersjef

Cecilia Persson er ansatt som ny teatersjef ved Åarjelhsaemien Teatere (ÅST) / Sørsamisk teater. Hun har det siste året blant annet hatt hovedrollen i forestillingen Elsa Laula.

Cecilia Persson tar over etter Ada Jürgensen som nå slutter etter mange år som sjef. Cecilia tiltrer stillingen 1. januar 2014.

I august spilte Cecilia Persson Anna i Klemetspelet som hadde premiere i Leirskardalen i Hemnes. Hun innehar også rollen som Elsa Laula i forestillinger under Samiske kirkedager i Mo i Rana, i Oslo og Finnmark denne høsten.

Cecilia har sin utdannelse fra Umeå universitet, med master i Drama, teater, film og Samisk kultur. Hun har også journalist-utdannelse og utdannelse i at skriva dramatik.

Cecilia fikk i 2011 statens stipend for samiske kunstnere i Norge. Hun har i perioden 1985-2012 hatt oppdrag som skuespiller for blant annet Riksteatern, Dalvadisteatern, Estrad Norr/Länskulturn i Jämtland, Beavvas Sami Nasunaleahter, Norske Rikskonserter, Profilteatern, Nord-Trøndelag Teater og TV2.

KILDE: WWW.ASTEATERE.NO

Skylleme-maanah Snåasesne tjåanghkenin

Daan tjaktjen skylleme-maanah voestes aejkien Snåasesne gaavnesjin. Golme noere viehkiehtæjjah aaj desnie. Gosse hielje varki vaasa, dellie badth fuehpie gaajhkem darjodh!

Njieljie skylleme-maanah,
golme viehkiehtæjjah jïh
golme barkijh Saemien åålme-
gisnie Snåasesne gaavnesjin.
Dellie voestes aejkien gaavne-
sjin. Mietsken, dellie edtjieh
Plassjesne skylledh.

JUPMEL-AEHTJEN GIERIESVOETINE

Dah skylleme-maannah væj-
kele jïh aavoedin gosse ektesne
barkin. Stoere aamhtesi bïjre
soptsestin, guktie Jupmel-
Aehtjie fiereguhtem gieries-
voetine sjugniedamme. Fiere-
guhtem daajra jïh eahtsa. Guk-
tie dellie ussjedidh jïh dåemie-
didh gosse ektesne? Maam dar-
jodh gosse geerve biejjieh bæ-
tieh? Idtjin buektehth
gaajhkide vaestiedasside gaav-
nedh.

BØLA-BOVTSEM VUARTASJIN

Gosse numhtie barkeminie,
dellie hijven ånnetje eejeh-
ledh. Laavadahken dellie Bølan
gåajkoe vöölkin naa båeries
bovtsem vuartasjidh. Desnie
gie-akt bovtsem spaenjien
nille tjaalehtjamme. Gellie
guvvieh desnie, Snåasejaevrien
jilliebealesne, gaavnin: ledtiem,
tjoejkehtæjjam jïh divriem.

LUSTESTALLEDH

Fierhten iehkeden dellie luste-
stallin. Voestes iehkeden åad-
tjoejin pryövedh goengerinie
gaahtjedh, dovne aaksjoem
daarhvese hajkedidh. Mubpien
iehkeden dellie laavloevin.
Govlimh man væjkele dah
skylleme-maanah dam "Sing-
star"em spealadidh! Dah noerh
gïeh viehkine, laavanjassh
skylleme-maanide dorjeme.
Föörhkedin gosse laavanjasside
vööjnin, dah edtjin ryöknedh
jïh algebrajine barkedh! Destie
hov åejjieh sæjloevin. Dellie jis
musigkem goltelin gosse guel-
pesne lïegkestin. Dellie gujht
nahkeren sjïdtin. Veedtsin
åarajidh.

TEEKSTE JÏH GUVVIEH: MEERKE KRIHKE LEINE BIENTIE

Sigvart Brendberg (Sørburøy) jïh Maidi Kristin Kappfjell Åhren (Namdalseid) ruevtieraajrojne vuelkiejægan.

Katja Elise
Nilsdatter Utsi
(Namsskogan)
eadtjohke
laavloeminie.

Maria Gunilla Påve Wilks
(Snåase) murredeminie.

KONFIRMANTTREFF PÅ SNÅSA

Konfirmantene i Samisk menighet hadde sin første samling på Snåsa i høst. Det ble en travel og innholdsrik helg. De jobbet med viktige temaer som Guds kjærlighet, menneskeverd og tankemåter omkring vår egen betydning i den store sammenhengen. Imellom arbeidsøktene ble det tid til lek og konkurranser. Blant annet var det en utflukt til helleristingene ved Bøla nær Snåsavatnet.

Noere alm

FOTO: KIRKEN.NO

Ungdommene blir grilla på interne grenser for hva som er ok, sier Maria Roysdatter Steinsvik.

Ungdomshelg mot overgrep

FOTO: MEERKE KRIHKE LEINE BIENTIE

Samisk kirkeråd skal i høst arrangere U-helg / ungdomshelg for tredje gang, denne gangen med tema forebygging av overgrep og selvmord.

– I høst skal en samisk psykiater, Berit Louise Utsi, lede en samtale om selvmord, fordi vi vet at dette er overrepresentert i det samiske miljøet, forteller ungdomsrådgiver i Samisk kirkeråd, Maria Røysdatter Steinsvik.

Det var de unge selv som ønsket dette temaet. Under forrige samling viste det seg at alle kjente en familie som hadde opplevd selvmord eller hadde venner som har tatt selvmord.

– Innebygget i ledertreningskurset er også et grensesettingskurs der de snakker om overgrep. Ungdommene blir grilla på interne grenser for hva som er ok, legger Maria til.

ØKE KOMPETANSE

– Ungdommene blir veldig kompetente når de har vært med noen ganger på U-helg. De setter pris på å bli brukt som unge ledere med en

særlig kompetanse på samisk språk og kultur, sier Maria.

Om høsten tilbys lederkurs og faglig påfyll for ungdommer over 16 år, og om våren får de som har deltatt på dette kurset være ledere for deltagere under 14 år. U-helg arrangeres to ganger i året og i høst er det tredje gang den går av stabelen.

ANNA MALENE FORNØYD

Anna Malene Jönsson skal være med på U-helg for tredje gang, denne gangen også som instruktør i tradisjonelt håndarbeid.

– Jeg synes opplegget har vært kjempebra. Jeg har blitt kjent med flere samiske ungdommer som jeg ellers ikke ville truffet. I tillegg til dette har jeg fått mye bruk for lederkurset, forteller hun.

Anna Malene har brukt lærdom-

men fra U-helg blant annet som konfirmasjonsleder og som ledere under Samiske kirkedager i Mo i Rana.

BRA FOR MENIGHETEN

Samisk menighet i sørsamisk område (SÅ) har sendt unge på lederkurs og benyttet seg av ungdommenes kompetanse helt siden første ungdomshelg i fjor høst.

– I de samiske menighetene har vi savnet et sted der vi kan utdanne ungdomslederne våre, og derfor synes vi det er kjempebra at Samisk kirkeråd har satt i gang dette tiltaket, sier Monica Kappfjell, daglig leder i SÅ.

Menigheten har tre konfirmasjonsleirer i året og bruker ungdommene som har vært med på U-helg til konfirmantledere.

KILDE: WWW.KIRKEN.NO

Det er viktig å ha et eget tilbud for samisk ungdom. Vi bor spredt og derfor er det viktig å få treffe andre samer og få muligheten til å knytte bånd, sier Anna Malene Jönsson.

FOTO: LINA S. JØNSSON

Jonhild Joma, jordmor.

Jordmor Jonhild

Jonhild Joma er pensjonert jordmor og den første av sine fire eldre søsken som ble født på sykehus. For noen år siden ble hun spurt om å skrive om svangerskap og fødsel blant samer før i tiden.

I sitt bidrag til artikkelsamlingen ”Där renflocken drar förbi ...” intervjuet Jonhild Joma samer i alderen 50-90 år med tilknytning til ulike steder i Namdalen og Jämtland.

I artikkelen hennes, ”Berättelser om förlossningar”, får flere fortelle det de vet om hvordan fødsler var for generasjonene før dem.

Da Jonhild skulle intervju sine objekter, forteller hun i boka at nesten alle bedyret at de ikke visste mye om temaet. Det viste seg heldigvis at de

hadde historier å komme med etterhvert.

IKKE MYE NEDSKREVET

At de svarte som de gjorde først er kanskje ikke så rart, i og med at det i utgangspunktet finnes lite informasjon om svangerskap og fødsler. Det finnes ikke mye nedskrevet når det gjelder samers kultur og levesett generelt, og spesielt ikke når det gjelder dette temaet.

I dag vil vi gjerne ha all mulig informasjon om alt, men før i tiden og spesielt blant samene ble dette ikke snakket om. Dette fordi fødsel var en helt vanlig del av den naturlige livs- syklusen.

– Det å føde og det å dø var så naturlig at det ikke var noe å snakke om egentlig. En gammel slektning dør, ja, sånn var det. Samme som at når et barn

ble født, så var det like naturlig og like lite nødvendig å snakke noe mer om, forklarer Jonhild.

TYPISKE FØDESTEDER

Tidlig på 2000-tallet var hun med på et prosjekt blant en gruppe jordmødre i Midt-Norge som blant annet ville prøve å finne ut mer om gamle fødestuer. Jonhild skulle si noe om hvor samene i området fødte og på et kart pekte hun ut et sted som lå utenfor de vanlige bebyggede stedene.

”Her er det en stein, her er det ei seterbu og her sto det et telt”, kunne hun peke ut på kartet.

Hvis tiden tillot det, kom man seg alltid innendørs. Likevel vitner flere av historiene fra intervjuene om kvinner som har født ute, vinter som sommer. Mange kvinner har også måttet føde alene, for bar-

net kommer jo uansett om det er hjelp tilgjengelig eller ikke.

– De andre jordmødrene synes vel dette var litt spesielt ut i fra det de visste om fødsler i gamle dager, men det var jo på den typen steder fødsler foregikk før i tiden for oss, ler Jonhild.

FORSKJELLER MELLOM SAMER OG ANDRE

Et av stedene hun pekte ut på kartet var Strandvika i Røyrvik kommune. Der bodde hennes mormor, og to av Jonhilds eldre søsken er født der. Hennes andre to søsken er født hos farmoren på Kringstad i samme kommune.

Det var selvfølgelig at kvinnen fikk hjelp fra en kvinnelig slektning, og noen ganger også barnefaren dersom det ikke var noen annen tilstede. Før krigen var det ofte slik fødsler gikk til

Gierhkeme / Komse er fortsatt i bruk i det sørsamiske området idag.

i distriktene, men det var likevel noen forskjeller mellom samer og andre.

– Selv om det ikke er store ulikheter, hadde ikke samer på den tiden samme utgangspunkt for et fast sted året rundt som for eksempel bøndene. Bondekona fikk mer oppvarming på ett bestemt sted, mens samekvinnen i større grad måtte føde der hun befant seg akkurat da, sier Jonhild.

NYERE TIDER, GAMLE TRADISJONER

Foreldrene hennes var reineiere og fulgte reinen på vinterbeite vestover til Geitfjellet og sommerbeite i Børgefjell. Om vinteren bodde de på Snåsaheia og om sommeren i Johkegaske ved Namsvatnet. Hennes søsken var jo født i området, men da Jonhild var på vei inn i verden desember 1945 hadde det kommet ei ny tid, som moren Anna pleide å si.

– Min mor reiste med toget til Namsos for å komme seg på sykehuset. Hun fødte for første gang alene da jeg ble født, forteller Jonhild.

Den nye tiden Anna snakket om, så ut til å komme, for etter krigen og utover fra femtitallet ble det vanligere for alle fødende å dra på sykehuset eller til en fødestue.

Men selv om tidene kanskje ble annerledes, henger fortsatt en del retningslinjer fra fortiden igjen. Som gravid skulle man for eksempel ikke holde på

med farlig verktøy eller være med på slaktinga, i fare for at man skulle skade seg. Det var heller ikke bra å se ei mus mens man gikk gravid, fordi dette kunne skremme kvinnen og skade barnet.

– I dag kan jo dette høres ut som overtro, men jeg tror det ligger noe praktisk til grunn. Det var kanskje ikke faren for å kutte seg som gjorde at man sa gravide ikke skulle holde på med verktøy, det er jo frarådet å stresse kroppen for mye gjennom tunge løft og tungt arbeid under en graviditet. Og kanskje var det ikke mus i seg selv som var problemet, men heller at du som gravid skulle slippe å renne i mørke kjellere og trange loft, funderer hun.

SPILLE PÅ LAG

Jonhild er i grunnen utdannet sykepleier med spesialiseringer innen anestesi og operasjon. Etter at hun hadde flyttet tilbake til Røyrvik etter skolegang og arbeid, ble hun valgt inn i kommunestyret. De diskuterte hvordan man kunne lage tryggeste rammer for gravide kvinner i området.

Kommunen satte så i gang et prosjekt der folk ble invitert til å søke på jordmorutdanningen. Men det var ingen søkere, så da bestemte Jonhild seg. Hun søkte selv og var utdannet jordmor to år senere, en rolle hun har fått mye erfaring og kunnskap fra.

– Noe av det viktigste for ei jordmor er å kommunisere godt

med den gravide under hele svangerskapet. Lytt til henne og nøst opp i eventuelle redsler og bekymringer. Under fødselen er det viktig å spille på lag med kvinnen og ikke stresse henne. La henne fokusere på den jobben hun holder på med, sier Jonhild.

NATURLIG OPPGAVE

Å føde et barn kan være en smertefull opplevelse, og Jonhild mener at hvis den fødende kvinnen er i smerter er det viktig å få henne til å forstå at det er flott. Kroppen din er skapt for dette, pleier hun å si. Hvis man har et naturlig forhold til det kan det også være enklere å slappe av.

– Du må hjelpe den fødende med å slappe av, det gjelder alle. Men det var kanskje enklere for samiske kvinner før i tiden, nettopp fordi man anså fødselen som en så naturlig del av å leve. I dag er mange for vant til å ha kontrollen, noe som kan gjøre fødselen vanskeligere, forklarer hun.

En fødsel kan være hard for hvilken som helst kvinne, samtidig som opplevelsen er individuell fra person til person. Alle nybakte mødre har dog uansett noe til felles.

– Den utrolige positiviteten og gleden etterpå som overgår alle smerter kvinnen nettopp har vært igjennom. Hun har jo satt et nytt barn til verden, smiler Jonhild Joma.

LINA S. JØNSSON

SANKS

gjenåpner Snåsa-kontoret

Samisk nasjonalt kompetansesenter og psykisk helsevern (SANKS) åpner igjen kontoret på Snåsa. Inger Marit Eira-Åhrén er tilsatt i en prosjektstilling.

Inger Marit Eira-Åhren forteller at kontoret i Snåsa ble nedlagt fordi SANKS ikke hadde flere prosjektpenger og på grunn av få brukere.

Men nå har etterspørselen økt fra samiske brukere i sørsamisk område og man har fått bevilgning fra Helse Nord.

Inger Marit er ansatt i en 70 prosent stilling. Dette er et prosjekt som skal foregå i ett år, men de satser på å få et permanent tilbud. SANKS hadde første gangen kontor på Snåsa i perioden 2009- 2011.

PÅGANGSMOT

– Det var fjerde utlysning og SANKS hadde ikke fått tak i søkere. Nå gleder jeg meg til å begynne å jobbe, sier Inger Marit.

– Målet mitt er å sørge for at SANKS er synlig på de arenaene som har med spesialisthelsetjenesten i Nord-Trøndelag å gjøre. I tillegg så ønsker vi å ha ekstra fokus på de tospråklige kommunene Snåsa og Røyrvik. Det er jo veldig bra at folk bruker et tilbud som er nasjonalt og som er tenkt for alle samer i Norge, sier hun.

FAGFOLK

Inger Marit forteller at når folk tar kontakt med henne og kontoret på Snåsa, vil hun kunne videreformidle kontakt til SANKS Karasjok og Lakselv. Der vil de vurdere hvordan hjelp best kan gis.

– Min oppgave blir å opprette kontakt med kommuner, med helseforetakene og å synliggjøre at SANKS er der for den samiske befolkningen, sier hun. Det er SANKS som organisasjon som gir tilbud til den sør-samiske befolkningen.

KILDE: WWW.NRK.NO

FOTO: ANNE-GRETHE LEINE BIENTIE

FOTO: JAN-OLOF ELLEBRINK

Rätt till fritt och helt liv

Det handlar om vilket utrymme vi ger varandra att vara de vi är. Det säger projektledarna Elfrida Bergman och Sara Lindquist i projektet **Queering Sápmi som nu redovisas i bok och utställning.**

Det treåriga projektet Queering Sápmi, som ägs av Sáminuorra och Ögonblicksteatern och har stöd från de norska och svenska sametingen och många andra myndigheter och organisationer, har nu presenterat sina slutresultat.

Boken *Queering Sápmi* har underrubriken *Samiska berättelser bortanför normen*. Under ett par år har projektledarna rest runt i hela Sápmi och mött samiska hbtq-personer, människor som lever bortom heteronormen (att det är man och kvinna som hör ihop i kärleksfulla förhållanden).

DE MODIGASTE

Under projekttiden har 30 queera samer bidragit med sina livsberättelser. 21 av dem har berättat öppet, 9 framträder anonymt eller har valt att inte finnas med i det publicerade materialet.

– Ni är de modigaste och viktigaste personerna i projektet, säger Sara och Elfrida i bokens förord. Vi kan inte hylla er nog.

Från början ifrågasattes både projektledarna (för att de inte är samer) och förekomsten av queera samer. I boken fångar Chris Nikolas Hermansen Sara problematiken: ”Det är en så stor press på att man ska vara perfekt. Allt ska vara helt fläckfritt. Man ska vara rik och söt och om man är tjej ska man hitta en renskötarsame och gifta sig med honom. Och om något är annorlunda pratar man inte om det.”

STOR OKUNSKAP

– Det finns en stor okunskap kring queera personer och det i sin tur föder rädsla, säger Katarina Kielatis (i Samefolket 10/2013). Det är självklart att

hbtq-personer alltid funnits även bland samer.

Hon tror att intresset nu växer, att det leder till mera kunskap och att icke-queera personer därmed blir mer öppna och accepterande.

– Om man inte pratar om det leder det bara till tystnad, skitsnack och förtryck, säger hon.

Nu är boken klar, liksom utställningen på fem språk: svenska, norska, finska, sydsamiska och nordsamiska. Projektledarna lovar att både utställningen och boken ska finnas på lulesamiska innan projektet är slut. Och utställningen, som i bild tydliggör några röda trådar i berättelserna och som nu finns på Västerbottenmuseet i Umeå, ska ut på turné i Ájttes regi.

STÄRKA NÄTVERK

Sara Lindquist och Elfrida Bergman ska, är det tänkt, finnas kvar i projektet ett år till för att stärka de nätverk som byggts upp och skapa mötesplatser, både fysiska och ”på nätet”, nog så viktigt när den här processen äntligen satts igång.

Sara och Elfrida säger i boken: Ett queerperspektiv på världen och på det mänskliga öppnar dörrar. För alla ... Det handlar om att bygga ett starkt Sápmi där det går att älska vem eller vilka man själv vill.

URBAN ENGVALL

Queering Sápmi. Samiska berättelser bortanför normen
Elfrida Bergman och
Sara Lindquist
Qub förlag 2013

Se även: facebook, Queering Sápmi

Døpefont i Risbäcks kyrka, Dorotea, med maleri av Torborg Lindberg: En samekvinne kneler ned foran Jesus.

Døpefont med samekvinne

Torborg Lindberg, kalt ”lappgubbarnas mästarinna”, er også mester for malerier i tre kirker i Dorotea-området. I en av dem står en døpefont med et maleri av Jesus og en samekvinne.

I dag er Torborg Lindberg (1908-1980) mest kjent for sine små malte trefigurer av samer. Disse kan kjøpes til stive priser på antikvariat i Sverige. Dersom man søker på hennes navn på internett, kan man få se disse figurene.

OGSÅ LAGET KIRKEKUNST

– Torborg Lindberg har fått tilnavnet ”lappgubbarnas mästarinna” for sine figurer av samer fra Vilhelmina-området, forteller Jan-Olof Ellebrink som er

diakoni-assistent i Dorotea-Risbäcks församlingar.

Men det er mindre kjent at hun også har levert arbeider til flere kirker. I en av kirkene i Jan-Olof sitt arbeidsområde står det en døpefont som er prydet med et maleri av nettopp Torborg Lindberg. En samekvinne kneler ned foran Jesus som holder et barn i armene.

Det finnes arbeider av Lindberg i ytterlige to kirker i Dorotea-distriktet. I Höglunds kapell er det et maleri. Også på dette maleriet ser man en same. Hennes arbeid som finnes i Ormsjö kapell, har Jan-Olov Ellebrink ikke sett, ettersom kapellet ikke lenger er i bruk.

BIERNA LEINE BIENTIE

Gosse tjåanghcoe (Snåase), dellie Böölan gåajkoe vöölkín báeries tjaalehtjimmiem baektesne vuartasjidh. Garrabelien luvhtie: Meerke Krihke Leine Bientie (Prahke); Tåamma Bransfell (Prahke), Katja Elise Nilsdatter Utsi (Namsskogan), Sigvart Brendberg (Sørburøy), Anna Jönsson (Raarvihke), Lajla Danielsen Liffell (Raana), Maida Kristin Kappfjell Åhren (Namdalseid), Bertil Jönsson (Raarvihke) jïh Maria Gunilla Påve Wilks (Snåase). Bierna Leine Bientie (Snåase) ávtesne tjahkan.

KONFIRMASJON I NORGE ELLER I SVERIGE?
Da Samisk menighet arrangerte første samlingen for de nye konfir- mantene, kom det konfirmanter

som ikke visste om de skal bli kon- firmert i Norge eller i Sverige. Flere kan nå velge norsk konfirmasjon ettersom samisk konfirmantleir i

Orre ööhpehtimmie maanagierte-lohkehtæjjide

Daan tjaktjen raejeste jïlleskuvlh abpe Nöörjesne ööhpehtimmiem orrestehteme. Daelie maahtah saemien maanagierte-lohkehtæjjine sjïdtedh.

Saemien jïlleskuvle (Karasjok) edtja dam ööhpehtimmiem öörnedh jïh faalehtidh. Daelie hov ööhpehtim- miem orrestehteme guktie saemien maanagierte-lohkehtæjjide buerebe ööhpehtieh abpe Nöörjesne. Gosse ööhpehtimmiem illeme, dellie maahtah eensi saemien maanagierte-lohkehtæjjine barkedh. Dellie jillieskuvlh edtjieh maanagierte-lohkehtæjjide saemien maahtoem vedtedh. Daelie orre sisvegem jïh aaj struktuvrem orrestahteme.

TEEKSTE JÏH GUVVIE:
MEERKE KRIHKE LEINE BIENTIE

NYTT UTDANNINGSTILBUD:
SAMISK BARNEHAGELÆRER
Fra og med i høst er barnehagelære- rutdanningen forbedret og fornyet. Nå er det mulig å bli utdannet som samisk barnehagelærer på alle høys- koler i hele Norge. Utdannelsen har fått nytt innhold og ny struktur.

Sveerjesne jallh Nöörjesne skylledh?

Gosse skylleme-maanah daan tjaktjen voestes aejkien Snåa- sesne gaavnesjin, dellie såa- mesh böötin læjhkan eah daej- rieh mejtie edtjieh Nöörjesne jallh Sveerjesne skylledh.

Fierhten jaepien muvhth skylleme- maana Sveerjese vualkeme desnie skylledh. Tuhtjieh lustebe jïjnjesinie ektine årroddh, juktie Sveerjesne medtie golmeluhkie skylleme- maanah. Daelie jis muvhth jiehtieh eah daejrieh gosse jeatjhlaakan sjædta Sveerjen raedtesne.

SKYLLEME TJAKTJEGE
Aerebe skylleme gïjrege. Daelie jis skylleme tjaktjege sjædta. Jïh ij åarjelraedtesne naan aejkien juktie

tjåanghcoe noerhtene fierhten jae- pien sjædta. Dellie almetjh daeb- pene åarjene baanhtsan sjidtieh.
Gosse Saemien åålmege skylleme- maanide tjåanghkose bööri, dellie njieljie maanah böötin. Dïhte vïjh- tede idtji maehtieh bætedh daan aejkien juktie dej luvnie bovtsh giedtesne. Båata sån mubpien aejkien.
– Mijjen Leah gellie tjåanghkoeh, Meerke Krihke sårne. Dïhte Toamma Bientien sijjesne daelie gosse dïhte skïemtjes. – Voestes aej- kien Snåasesne. Mubpien aejkien gogk´ -akt noerhtene. Ibie ennje daejrieh gusnie. Jïh skylleme Plas- sjesne / Röörosesne tjaktjen 2014 sjædta, Meerke jeahta.

BIERNA LEINE BIENTIE

Sverige ikke lenger blir arrangert på sørsamisk område og selve kon- firmasjon legges til høsten.
Samisk menighet vil ha konfir-

masjon i Røros til høsten, forteller Margrethe Kristin Leine Bientie.

Hans Mebius forskare till slutet

Forskaren, läraren och rektorn Hans Mebius gick bort i början på oktober. Som rektor vid Birka folkhögskola i 17 år var han en känd profil i de jämtländska bygderna.

Nu under hösten hade Mebius just slutfört sitt senaste bidrag till den samiska forskningen, en artikel till Svenska kyrkans vitbok om samerna och kyrkan.
Samerna, deras liv och religion var ett centralt tema i hans forskning, i hans doktorsavhandling och i flera böcker. Bissie. Studier i samisk religi- ons- historia, flitigt använd som kurslit- teratur, är en av dem.
Hans Mebius föddes i Gävle 1931. Han studerade religionshistoria vid Uppsala universitet och doktore-

rade med avhandlingen Vårro: studier i samernas för- kristna offerri- ter.
Hans Mebius drogs både till lärandet och till forskandet. Så kom han att ägna hela sitt yrkesliv åt folk- högskolor, i nästan 30 år som rek- tor, samtidigt som han fortsatte forska och skriva.

URBAN ENGVALL

Etter dagen kommer **skumringstimen**

Jeg har et syn inni meg: Det ringer på døra mi. Forventningsfull springer jeg og åpner. Der står du!

Overraskelsen står nok å lese i ansiktet mitt. Ja, gleden også: *Du* kommer til meg!

Så tar jeg deg inntil meg og holder rundt deg. Lenge. Men du må jo få komme inn. Jeg tar av deg ytterklærne og henger dem opp i garderoben.

Vel inne i varmen i stua mi får du sitte i en god stol med ullpledd og puter i. Så utveksler vi spørsmål og svar om hvordan

det står til med slekta og felles venner. Mens jeg legger mer ved i ovnen, spør du om hvordan det står til med meg. Jeg ser det på deg, at du gjerne vil høre hvordan jeg virkelig har det nå for tiden. Deretter er det din tur til å fortelle. Vi tar oss gode tenkepauser innimellom ordene. Da sier vi "mm" og "javel, ja" og nikker – og innimellom offer vi oss litt.

Høsthimmelen gløder etter solnedgangen. Skumringstimen kommer glidende inn til oss i stua. Vi slår ikke på noen

lampelys. Ettersmaken av god kaffe og hvetebrød er deilig i munnen. På veggen leiker gjen-skinnet fra flammene i ovnen. Ordene våre er blitt sagt. Det er stille mellom oss. Snart er det helt mørkt ute. Jeg reiser meg og tenner stearinlys.

Da er det at jeg våger å gjøre noe jeg aldri før har dristet meg til å gjøre. Jeg henter vann i et fat, såpe, et linhåndkle og vel-luktende salve.

Foran stolen din kneler jeg ned og løser *voedtegh* fra leg-gene dine. Ruller dem fint sam-

men. Deretter trekker jeg av deg *baarhkohkh* og putter *voed-tegh* ned i dem. Sockene dine er blitt litt fuktige, det er sikkert godt for deg å få dem av. Så vasker jeg føttene dine i det gode såpevannet. Omhyggelig vasker jeg dem. Føttene dine er ikke skitne. Om de hadde vært skitne eller illeluktende, hadde jeg ikke brydd meg om det.

Du lukker øynene og lar meg stelle med deg. Pusten din er jevn og rolig. Jeg tørker føttene dine godt med håndkleet. Jeg skulle ønske at jeg hadde en

Sørsamisk språk – alltid

En ettertanke har svirret i hodet mitt etter turen til Samiske kirkedager i Rana. De som har feiret gudstjeneste sammen med meg de siste årene, har ikke kunnet unngå å få meg seg at Harald prest nå konsekvent og på alle gudstjenester (og så å si alle konfirmantsamlinger også!) bruker sørsamisk språk til inngang og utgang, altså at jeg framsier nådehilsenen og velsignelsen på to språk. Alltid, alle steder, i alle kirker i alle sokn, uansett.

Jeg har fått mange reaksjoner på dette. Nesten alle er positive, noen overstrømmende. Men noen få har spurt – og det er ikke rart at de spør! – om hvorfor jeg velger å bruke sørsamisk uansett, ikke bare i enkelte gudstjenester eller de gangene jeg ser eller vet at det er samer til stede.

Det fine med at folk spør er at jeg kan svare. For dette er noe jeg har tenkt grundig over.

For det første: Jeg kan ikke alltid se på folk om de er samer eller ikke. Noen har en samisk bakgrunn som de holder skjult både for seg selv og andre, andre lever med flere ulike språklige og kulturelle identiteter som de går ut og inn av alt etter hva som passer den aktuelle situasjon.

Synlig *gapta* kan ikke vært kriterium for at presten skulle ta i bruk sørsamisk som liturgisk språk; i så fall vil samene oppleve å bli oversett og marginalisert oftere enn jeg liker å tenke på.

For det andre: Jeg tenker at spørsmålet om bruk av et språk også handler om status. Sørsamisk og norsk er i levende bruk i vår kommune og i vårt lokalsamfunn hele tiden, her lever to språk og to kulturer side ved side. Det bør synliggjøres i kirka også. Kirkegjengere som har norsk som sitt første språk, skal jevnlig bli eksponert for sørsamisk i kirka, på samme måte som sørsamene opplever å høre norsk i kirka.

Poenget i denne sammenhengen er at dette er noe som skal gjelde begge veier. Dersom vi ikke godtok dette – underforstått: Samene må tåle å høre norsk, men vi andre skal slippe å høre samisk dersom det ikke er samer til stede – da ville vi som kirke sendt et signal om at det ene språket hadde høyere status enn det andre. Jeg ønsker å bidra til det motsatte; jeg vil være med på å løfte opp sørsamisk språk og kultur.

Og nettopp dette er en viktig kirkelig tjeneste, tenker jeg. For her hos oss er det slik virkeligheten er. Den norske kirke er kirke også for samene. Det må få synlige og hørlige konsekvenser.

HARALD HAUGE,
SOKNEPREST I
RØROS

FOTO: ANNE-GRETHER LEINE BIENTIE

FOTO: BIerna Leine Bientie

kostbar salve. Men en salve med nydelig lukt har jeg, den masserer jeg inn i føttene dine. Lenge masserer jeg – så mjukt, så mjukt.

Med lukkede øyne smiler du lykkelig, og det er noe som blinker svakt på kinnet ditt.

Så pakker jeg deg inn i ullteppet og går på kjøkkenet for å stelle i stand mat til oss.

baarhkohkh = sko, kommager
voedtegh = skobånd

ANNE-GRETHER
LEINE BIENTIE

Anne-Grethe Leine Bientie

Det här är Anne-Grethe Leine Bienties sista ”palett”. Hon har delat sina tankar med DD:s läsare i en lång rad nummer. Många har känt igen sig, fått något att fundera på, inspirerats ... Nu behöver Anne-Grethe ägna sig åt annat eller kanske bara ta en paus. Vi får väl se. DD:s redaktion riktar ett varmt tack till Anne-Grethe!

Vinterpsalm

Se vintern kommit till vår trakt och skrudat fjäll och vålar.
Nu lyser Helags i sin prakt, när solen henne målar.
Och snön som yr tills dagen gryr
brett ut sitt täcke sköna i marker som var gröna.

Malmagens isar råmar sent, när kölden henne bränner.
Och norrsken flammor högt och rent
i rymder vi ej känner.
Se ripans flykt till videt tryggt,
när vinden börjar spela med flöjter och med fela.

Hör klockors klang i frostklädd by
som kallar oss till kyrkan.
Din nåd är varje morgen ny.
Du får vårt hjärtas dyrkan.
Du ger oss frid i vinterns tid.
Sänd oss att värma, lysa
var själ som måste frysa.

BO LUNDMARK

Melodi: Sv.ps 201
Den 2 oktober fick Bo Lundmark ett stipendium från
Anders Frostensson-stiftelsen för sina psalmtexter.

Nils-Johan Labba får pris

FOTO: LISA KEJONEN

Nils-Johan Labba, med släkt i både syd- och nordsamiskt område, har tilldelats Franzénpriset för sin insats som sameslöjdare. Priset kommer att delas ut i Härnösands domkyrka tredje söndagen i advent vid en gudstjänst med samiskt tema.

Nils-Johan Labba, nu boende i Kiruna, är 29 år och arbetar främst med trä- och hornslöjd. Till exempel har han utsmyckat biskop Tuulikkis resestav. Han har också varit ledare vid de samiska konfirmandlägren. Gudstjänsten tredje advent, då priset delas ut, kommer att ha samiska inslag med textläsning och välsignelse på sydsamiska samt jojk som framförs av Tanja Brejhta Nordfjell.

FÖR ARVET VIDARE

Intresset för konsthantverk för han vidare från mor och mormor. Även om Nils-Johan nu arbetar mest i trä och horn så har han planer på att utveckla

Slöjdaren Nils-Johan Labba får Franzénpriset.

verksamheten till andra material. Se Nils-Johan Labbas egen webbsida. Det är Härnösands stift i samråd med Luleå stift som

delar ut priset som instiftades 1947, hundra år efter biskop Frans Michael Franzéns död. Franzén var biskop i Härnösands stift, som då även omfat-

tade nuvarande Luleå stift, mellan åren 1832 och 1847.

URBAN ENGVALL

Roman i rätt tid

Att Birger Ekerlids nya roman *De tvångsförflyttade* kommer ut i rätt tid behöver ingen tveka om. Den handlar ju om samer och nybyggare som tvingas lämna sina hem, bland annat på grund av 2000-talets gruvboom.

Det är nästan så att samtidigheten med sommarens händelser i Kallak / Gállok blir lite kuslig. Men kanske var det inte så svårt förutse vad som skulle hända. I den här boken, som är tredje och sista delen i trilogin som inleddes med *Fattiga som de voro* och *Separatorn*, har Ekerlid gått ifrån dokumentär-genren till förmån för den friare romanformen. Ändå är det rätt mycket reportagekänsla över *De tvångsförflyttade*. Det är ingen nackdel. Möjligen bara att läsaren titt

om på bilden. Här finns mycket beskrivet som är väl känt, vattenkrafts- och gruvexploateringar, och som drabbat och drabbar samer och andra. Det sätts in i sitt sammanhang: svensk kolonialism i Sápmi. Här berättas också om sådant som inte är tillräckligt känt eller av staten erkänt: tvångsförflyttningen av nordsamer.

som tätt stoppas upp och fun- derar på om detta har hänt och i så fall när och var. Eller, alltså, om det kommer att hända.

FOLKBILDNING

Och nyfikenhet, att vilja veta mer, är ju inte så illa. Jag hoppas att många läser den här boken, för den är folkbildning i god mening: förmedlar kunskap, skapar längtan efter mer kunskap och ger kött och blod åt utveckling och händelser vi tar del av via media.

Här finns mycket beskrivet som är väl känt, vattenkrafts- och gruvexploateringar, och som drabbat och drabbar samer och andra. Det sätts in i sitt sammanhang: svensk kolonialism i Sápmi. Här berättas också om sådant som inte är tillräckligt känt eller av staten erkänt: tvångsförflyttningen av nordsamer.

SVÅRT ATT FÖRSTÅ

Det avsnitt i boken som kanske berörde mig starkast handlar inte om sådant drabbande som går att tydligt se, uttrycka, mäta, prissätta. Kraftföretagets representant, i skjorta och slips, sitter i Sara Johannas (82) kök för att förhandla om ersättning. Sonen Arvid ror tjänstemännen tillbaka över sjön när förhandlingen med Sara Johanna har strandat. Representanten måste ställa en fråga till Arvid (sid 51): ””Hur i hela fridens namn kan en människa som har gått ige-

nom så många umbäranden och svårigheter vilja klamra sig fast på detta sätt? Vore det inte enklast att få en summa pengar och lämna alltihop. Bo modernt?” Arvid vilade en stund på årorna, lät båten glida och fixerade männen med blicken. ’Se er omkring. Sjön. Fjällen. Gårdarna. Ängarna. Skogen. Djuren ...’ Han talade långsamt och rösten darrade när han med en svepande handrörelse försökte beskriva landskapet med några kantiga ord. ’Detta är hennes hem. Ska det vara så svårt att förstå?’”

URBAN ENGVALL

De tvångsförflyttade. En roman om samer och nybyggare som tvingades lämna sina hem Författare: Birger Ekerlid Konstnär:Tomas Colbengtson Ekerlids förlag 2013, i samarbete med Gaaltije och med stöd av Sametinget

Uforstand er en kosmisk utfordring

Hans Ragnar Mathisen lager kunst og hadde utstilling under Samiske kirkedager. I et av hans bilder fremstilles jordkloden midt i et splintret kors.

Hans Ragnar Mathisen var spesielt invitert til å ha en utstilling under Samiske kirkedager i Mo i Rana. Hans arbeider stod utstilt i lokalene til Rana museum.

– Det er alltid spennende å oppleve andre menneskers reaksjoner på mitt arbeid. De ser ting som jeg selv ikke har tenkt på, forteller Hans Ragnar.

Det var en som tenkte på Kristus som verdens lys da han så Hans Ragnars verk Kosmisk utfordring (se foto). En annen så et madonna-medbarnet-motiv i trestrukturen på det nederste delen av korset.

ET ALTERBILDE

Selv har han tenkt på jorda som må lide på grunn av menneskers uforstand og grådighet. Slik blir menneskers uforstand en kosmisk utfordring.

Maleriet hadde Hans Ragnar plassert over et bord.

– Jeg tenkte på et alterbord. Men bildet behøver ikke være plassert over et alterbord. Jeg ville bare vise at bildet også kan forstås som et alterbilde, sier Hans Ragnar.

Hans Ragnar Mathisen er født i 1945 i Narvik. Hans samiske navn er Elle-Hánsa. Han fikk sin utdanning ved malerlinja på Statens håndverks- og kunstindustriskole og ved Statens kunstakademi.

Han har hatt en rekke separatutstillinger og utsmykningsoppdrag og er innkjøp av blant annet Nordisk ministerråd og Samisk kulturråd. I 1992 ble han tildelt Troms fylkeskommunes kulturpris for sin innsats for samisk kultur. Siden 1995 har han mottatt Statens garantiinntekt for kunstnere.

Maleriet til Hans Ragnar Mathisen har tittelen "Kosmisk utfordring". Jorda må lide for menneskenes synder.

BIERNA LEINE BIENTIE

FOTO: HANS RAGNAR MATHISEN

Orre gærja: Dah golme áerpenh

Anita Dunfjeld Aagård lea áemie Pöövle Vesterfjellen (1921-2000) heamturem oht-sedamme jïh dellie gærja "Dah golme áerpenh" sjïdthi gosse Katarina Blind guvvieh darjoeji.

Guvviedæjja Katarina Blind jïh Anita Dunfjeld Aagård, gáabpegh Snåasen luvhtie, ligan ektesne barkeme.

Pöövle Vesterfjell eadtjohke jïh væjkeles sopt-sestæjja lij. Gellie gieh Näämesjen dajvesne, mujhtieh guktie Pöövle vaajesti. Saemien giele daan ietniegiele.

Daate gærja badth hijven gaajhkesidie gieh sijhtieh saemien njaalmeldh-gielem evtiedidh.

Katarina Blind lea gærjam guvviedamme jïh Anita Dunfjeld Aagård lea teekstem sjiehtesjamme.

Gærjesne naa jïjnjh jiehtegh jïh aerpie-vuekieh: guktie saemiestidh jïh guktie giele jáhta.

Daate heamture hijven orre boelvïde, edt-jieh mujhtedh tjaebpieslaakan álkene däämie-didh. Mijjen dïedte eatnemem vaarjelidh. Gærjesne maehtebe lohkedh guktie eatneme lij aerebe dah jaevrieh deepmesovveme.

Maahtah gærjam Saemien Sijtesne jallh Gaaltijisnie áestedh, dovne dej bovrine jallh gaskeviermesne dongkedh.

TEEKSTE JÏH GUVVIE:
MEERKE KRIHKE
LIENE BIENTIE

Dah golme áaerpenh
Teekste: Anita Dunfjeld Aagård
Guvvieh: Katarina Blind

GAMMEL FORTELLING I NY DRAKT

"Dah golme áerpenh" er en ny bok som Anita Dunfjeld Aagård har redigert av fortellingene

til Paul Vesterfjell (1921-2000), mens Katarina Blind har illustrert boka. Boka har et godt

muntlig språk og et underbudskap om å ivareta naturen.

Bok om Lussi Lars

Ewa Ljungdahl och Ingrid Rehnfeldt har gjort en liten bok som heter *Lucia Lars-dotter Lussi Lars från Mittådalen* (skrifter utgivna av Gaaltije 12). Lussi Lars, som levde mellan 1851 och 1919, är en av dessa många starka, och ganska osynliga, samiska kvinno-gestalter.

Ingrid Rehnfeldt råkade ofta på namnet Lussi Lars när hon tillsammans med sina informanter registrerade boplatser och andra samiska spår. Efter-som Lussi även råkade vara Ingrid's *matterahka*, farmors mor, var nyfikenheten väckt.

TID AV OMSTÄLLNING
Lussi levde nära renskötseln och blev tidigt änka med fem små barn. Under hennes livstid ställdes det tradi-tionella samiska samhället om från skattefjäll till sameby, från mer nomadiserande tillvaro till permanen-boende. Konflikterna med Ljusnedals bruk och patron Farup hör också till Lussis tid.

Boken om Lussi Lars är ett viktigt komplement till den värdefulla dokumentation Gaaltije med Ewa Ljungdahl och alla ”fältmedarbetare” gör.

URBAN ENGVALL

I nummer 1 nästa år kommer ett reportage om dokumentation och registrering av samiska kulturminnen. Där får vi möta Ingrid Rehnfeldt och Ewa Ljungdahl i Mittådalens marker.

FOTO: DAVID EDMAN

Sylvia Sparrock, (Järpen, garrabielesne) jïh Jane Juuso (Varangerbotn), ektesne barkeminie. Dah guaktah gielekuvsjem Staaresne öörneme.

Orre gærja: ”Manne mov gielem baaastede vaaltam”

Jane Juuso, Varangerbotnen luvhtie, orre gærjam tjaa-leme. Goerehtamme man åvteste gellie eah doesth saemiestidh. Dellie gærja viehkine baaata.

Janne Juuso gie Isak Saba-senterisnie barkeminie, gellien aejkien guessine Staaresne, Saemiedigkien luvnie. Desnie Sylvia Sparrockinie ektine barkeme. Dah guaktah gie-lekuvsjem öörneme jïh daelie orre gærja destie sjïdteme.

TJÏELKE SAEMIESTIDH
Jeenjemesh sijhtieh tjïelke saemiestidh. Gosse sopts-estieh, dellie geerve sjædta jïh demtieh guktie vaajmoe var-kebe tsaapma gosse edtjieh saemiestidh. Dellie maa nåake domtoe. Dåeriesmoerh amma desnie guktie dulhtjestieh jallh daaroestieh.

Gærja viehkine dejtie giëh sijhtieh jaarjelsaemien giëlem soptsestidh jïh eah doesth sae-miestidh. Jïh gærja gielekuv-sjen tsiehkide buerkeste. Numhtie maechtebe buerebe guarkedh guktie jaarjelsaemien giëlem jealajehtedh.

GIËLE-TSAGKESE NÅAKE
Gellie ussjedieh ”im asth sae-miestidh”. Jïh dellie slyöhpoe-h saemiestidh. Dan nuelesne gel-

lie dåeriesmoerh tjïekedieh: mejtie vaejvie, skaamoe jallh hujnie? Guktie dellie darjodh? Gærja buerkeste guktie dej dåeriesmoerigujmie jallh giële-tsagkesigujmie. Giële-tsagkese mij akt mij datnem tjöötjeste gosse sjïhth saemie-stidh. Dellie ih doesth gænnah. Gærjesne maechtebe lohkedh jïh lieredh guktie darjodh gosse numhtie ussjedibie. Ael-hkebe gosse åssjalommesidie buerebe daejrebe, dellie maech-tebe jeatjhlaakan ussjedidh. Væjtie mubpien aajkan voejhkelibie saemiestidh. Minngemes raajan gaajhkh dah dåeriesmoerh haajpanieh!

TEEKSTE JÏH GUVVIE: MEERKE KRIHKE LEINE BIENTIE

TAR SPRÅKET TILBAKE
Jane Juuso (Varangerbotn) har skrevet bok om språkvitalisering. Hun har forsket på hvordan man kan ta sitt språk tilbake. Hun har holdt mange foredrag og har nå skrevet en bok tilpasset det sør-samiske samfunnet. Hun har også hatt kurs i Östersund om språk-vitalisering. Boken har mange praktiske råd om hvordan man kan overvinne språksperrer og negative tankemønster. Hun jobber daglig ved Isak Saba-senteret.

Deltagare i koltsömnadskursen, från vänster Maria Engelbrekts, Anette Söderlind, Ulla Engelbrekts, Birgitta Ricklund, Karolina Lundin, Barbro Edman, Elisabeth Åmting samt kursledaren Anna-Stina Svakko.

Koltsömnadskurs i Örnsköldsvik

Under sista helgen i oktober genomfördes en koltsömnadskurs i regi av *Orrestaare saemien sibrie*, den lilla aktiva sameförening vid kusten där Birgitta Ricklund är ordförande. Anna-Stina Svakko, konstnär, slöjdare och hantverkare med ursprung i Kirunatrakten, var

ledare och inspiratör. Anna-Stina är känd för sitt arbete med att förnya den samiska dräkten med traditionen som grund, och hon driver företaget Astu Design.

URBAN ENGVALL

Hildegunn Øiseth og Frode Fjellheim er nå i gang med sin turne ”Den kultuerelle skolesekken” for barn i norske skoler.

Samisk salme på turné

Frode Fjellheim og Hildegunn Øiseth er dette skoleåret i gang med en ny turne i ”Den kultuerelle skolesekken”. De skal reise rundt om i hele Norge og servere norske skolebarn en smakebit av samisk musikk, deriblant *Biejjiem j̄ih askem*.

Frode Fjellheim og Hildegunn Øiseth, både fra Trondheim, har jobbet mange år sammen. Samarbeidet har ført til mange spennende prosjekter. Nå er de i gang med en ny turne ved norske skoler.

”Den kultuerelle skolesekken” er et supplement til den daglige undervisningen som barna får ved sin skole. Innholdet i dette tilbudet varierer fra år til år, og er gjerne sammensatt av ulike sjangere.

URKRAFT

Frode og Hildegunn har begge en

lang musikk-karriere. Frode har jobbet som samisk musiker, mens Hildegunn har sin bakgrunn i folkemusikken. Hun spiller blant annet på ur-instrumenter for eksempel bukkehorn, lur og ulike fløyter.

Sammen har de jobbet frem et uttrykk, der begge kjenner seg hjemme. Urkraften i musikken har ført til at nye toner har blitt deres uttrykk.

Den samiske kulturen har vært og er fortsatt tilstede i hele Norge. Det er viktig å bevisstgjøre både barn og voksne på dette.

– Som regel har lærerne vi snakker med, aldri hørt om sørsamer! Vi ser at det er en viktig jobb å gjøre på dette området. Vi har valgt å gjøre dette på vår måte. Vi leverer noe annet enn hva som er forventet, sier Frode og Hildegunn.

Det har dessverre vært en tradisjon for å tenke at konseptet ”samisk” skal

inneholde et bilde av en nordsame, vidder, reinsdyr og lasso.

BRYTE TABUER

Hovedfokuset for Frode og Hildegunn er å lage god musikk og en fin konsertopplevelse. Ved å skape en fin stund sammen, kan barna få en positiv assosiasjon til samisk musikk. De vil markere at samisk musikk og joik skal være en naturlig del av norske barns utdanning.

– Vi ønsker å bryte tabu og negative oppfatninger. Vi ønsker å lære barna noen samiske ord, en joikstrofe og å synge *Biejjiem j̄ih askem*, sier de.

Dermed kan musikken bli et verktøy til å få kjennskap til samisk kultur. Slik kan barna selv få en uttrykksmåte for hva samisk musikk kan være.

JOIK I ALLE SAMMENHENDER

Frode har nylig skrevet Aejlies eat-

neme! Aejlies baakoe! / Hellig jord! Hellig Ord! i anledning Samiske kirkedager 2013 i Rana. Han har også laget den nye sørsamiske liturgien.

Han har hatt mange kirkekonserter der det har vært en selvfølge å joike. Fra tid til annen blomster det opp diskusjoner og ulike meninger til hvor og hvordan joiken brukes.

– For meg er det naturlig å ta joiken inn også i kirkerommet. Noen reagerer på at jeg lærer andre å joike. Jeg har hatt en veldig klar strategi på dette: kan man tromme på afrikanske trommer, kan man vel også joike, sier Frode Fjellheim.

TEKST OG FOTO:
MEERKE KRIHKE
LEINE BIENTIE

Bernt Fridtjof Mølnvik (Snåase), Sanna-Lisa Streuka (Nappsjö) jìh Ulrica Pardal (Kälen) sâemies dejstie gïeh tjïertesne Mijjen giele-nïekedassh. Lustestallin gosse ektesne barkin.

Guktie dov nïekedassh?

Gïelebarkijh abpe Saepmeste Staarese böötin. Desnie gïelebarkijh vaestiedin guktie gulliegïelem vaarjelidh! Naa luste govledh guktie dah ussjedin.

Golken Sverjen jìh Nöörjen Saemiedigkie Gïelevearman Staarese böörin. Gïelebarkijh abpe Saepmeste böötin. Desnie gïelebarkijh ”nïekedin” guktie gulliegïelem vaarjelidh.

NÏEKEDASSH

Medtie tjuetie almetjh göökte biejjieh ektesne barkin. Voestes biejjien dellie gaajhkesh fiereguhte tjïertesne. Åadtjoejin veeljedh mejnie barkedh. Akten tjïertesne edtjin soptsestidh guktie gulliegïelem vaarjelidh. Dah mah dennie tjïertesne,

laavanjassem åadtjoejin: ”Soptsesth amma guktie gïelem vaarjelidh. Hævvi dov leah ov jïijnjh beetnegh jìh sagke buerie astoe!” Dellie digkiedin jìh ”nïekedin” guktie darjodh. Mænngan edtjin jeatjabidie saarnodh maam ussjedamme.

GAAHTJEDIDH

Naemhtie dah ussjedin: hijven saemien fuelhkide tjåanghkenidh. Jìh dellie maehtieh gaah-tjedh, gie væjkalommes saemiestidh! Fïereguhte fuelhkie

edtja guessine jeatjah fuelhkien luvnie årrodh jìh sinsitniem eevtjedh saemiestidh. Maanah maehtieh gïelem buerebe lieredh jìh dovne geerve almetjh aaj. Dah fuelhkieh mah guessine bætieh edtjieh væjkalåabpoe saemiestidh.

FÖÖRHKEDIN

Gaahtjestimmijste maehtieh tv-provgrammem darjodh. Nov badth vihkele saemien vøkide aaj daejredh. Dellie dïhte guessie-fuelhkie åad-

tjoeh lieredh niestiem smeejvedh, goelkegaamegh gåarodh, gööledh jìh guktie jurjiehtidh. Dah gïeh gïelem bööremes maehtieh jìh eadtjohke vøkide lierieh, dïhte fuelhkie gaajhkem vitnie!

Dah gïeh dennie tjïertesne, föörhkedin gosse saarnoejin guktie sijjieh nïekedin jìh ektesne barkin.

TEEKSTE JÌH GUVVIE: MEERKE KRIHKE LEINE BIENTIE

DRØMMER OM LEVENDE SPRÅK

I oktober ble Gïeleviemie arrangert i Östersund. Den første dagen ble det arrangert gruppearbeid der deltagerne selv fikk velge hva de ville jobbe med. En av gruppene fikk utfordringen om å lage et drømmeprosjekt som skulle styrke det sørsamiske språket. I oppgaven fikk man vite at man hadde ubegrenset med penger og tid. En av gruppene valgte å lage en ”reality-serie” på TV, der en samisk familie fikk en annen mentorfamilie.

Urfolksrättigheterna upp i Kyrkornas världsråd

Rätten till land och vatten är en av de frågor som urfolkens representanter drivit vid Kyrkornas världsråds generalförsamling i Sydkorea nyligen.

– Det viktigaste för oss är frågan om rätten till land och vatten. Vi ser också gärna att Kyrkornas världsråds kansli i Genève får en handläggare för urfolksfrågor, säger Ylva Sarri som representerar Samiska rådet i Svenska kyrkan och var en av Svenska kyrkans fyra delegater.

WORKSHOP OM SAMERNA

Näst sista dagen av mötet uppmärksammades samernas situation i Norden och det samiska kyrkolivet i respektive land. Ylva Sarri höll i en workshop tillsammans med Tore Johnsen från Norge och Erva Niittyvuopio från Finland.

Ett sextiototal representanter för urfolken, bland annat från Filippinerna, Kanada, USA, Latinamerika, Taiwan och Grönland, deltog i generalförsamlingen och arbetade med frågor om mänskliga rättigheter och försoning.

URBAN ENGVALL

Ylva Sarri från Samiska rådet i Svenska kyrkan (t.v.), Tore Johnsen från Den Norske kirke och Erva Niittyvuopio från Finlands evangelisk lutherska kyrka vid Kyrkornas världsråds generalförsamling i Busan, Sydkorea.

FOTO: KRISTINA RUUTI/KON

Maanagierte saemien vuekien mietie

– Mijjieh saemieh tjoerebe maanagiertem jijtje tseegkedh, Gudrun Kuhmunen jïh Carina Sarri, jiehtiejægan. Dah soptsestigan gosse Saemiedigkie jïh Fylhken âlma gaajhkesidie gieh maanagiertine barkeminie, tjâ-anghkoese Trâantese böörin.

Gudrun Kuhmunen (Gällivare) jïh Carina Sarri (Jokkmokk) golmeluhkie jaepieh maanagiertesne ektesne barkeme. Jïh dah daejriejægan guktie barkedh gosse saemien maanah edtjieh jïjtsh kultuvrine jïh gieleine âahpenidh. Daerpies hov bâeries vuekide jïh ietnien gielem vaarjelidh.

JÏJTJE DAEJREBE

– Mijjieh saemieh tjoerebe maanagiertem jijtje tseegkedh, Gudrun jïh Carina jiehtiejægan.
– Saemieh hov daejrebe guktie mijjen maanide ööhpehtidh. Mij-

jieh tjoerebe eadtjohkelaakan soptsestidh mejnie jïh man âvteste sïjhtebe numhtie jallh naemhtie barkedh. Gosse barre daaroen plaani

mietie, dellie mij akth faatoes. Nov amma vihkele saemien aamhtesidie lissiehtidh gosse daaroen plaanen mietie barkeminie.

DAALETJE GÏELEM SOPTSESTIDH

– Maanah tjuerieh aaj daaletje gielem lieredh. Maanah hov gelkieh saemien baakoeh teknigken bijre lieredh. Nov amma bovtsen guelmien bijre aaj. Dan âvteste vihkele dovne daaletje jïh dejpeli aamhtesigujmie barkedh. Mijjieh sïjhtebe maanide buerie jïjtje-domtoem vedtedh, dah guaktah soptsestægan.

Sjïere saemien maanagiërth Snâ-asesne jïh Dearnese, Sverjen raedtesne, gââvnesieh. Dah mubpieh maanah hiejmesijjien maanagiertine Leah. Dejtie gieh hiejmesijjien maanagiertine barkeminie, Saemiedigkie jïh Fylhken âlma böörin saemien gielem jïh kultuvren bijre digkiedidh. Dellie maeh-tieh gâatan vuelkedh jïh maanaj gielem, kultuvrem jïh identitetem nænnoestidh.

TEEKSTE JÏH GUVVIE:
MEERKE KRIHKE LEINE BIENTIE

BARNEHAGE PÅ SAMISK VIS

–Vi må selv skape våre barnehager, sier Gudrun Kuhmunen og Carina Sarri. I høst holdt de foredrag på et seminar for barnehageansatte. Sametinget og Fylkesmannen stod som arrangør. De fortalte om sine erfaringer og forskning gjennom tretti år. De poengterte at samene selv bør utvikle opplæringsmodeller som gir tradisjonell kunnskap en ny dimensjon.

Carina Sarri (Jokkmokk) jïh Gudrun Kuhmunen (Gällivare) guhkiem maanagiertesne barkeme. Dah jïjnjem daejriejægan guktie maanah edtjieh ietnien gielem jïh saemien kultuvrem lieredh.

Niko Valkeapää i Guatemala

En av artistene som var med under den samiske festivalen Riddu-Riddu 2010 ble funnet drept under mystiske omstendigheter i sitt hjemland Guatemala. Jojken og artisten Niko Valkeapää fikk derfor ikke møte Lissandro Guarcax da han var i Guatemala.

– For meg var besøket i Sololá det som gjorde mest inntrykk, sier Niko Valkeapää.

Han fikk møte gruppa Sotzil, som han ble kjent med på Riddu Riddu-festivalen i 2010, men ikke gruppas frontfigur Lissandro Guarcax. Etter at gruppa hadde reist hjem fra Norge, ble Lissandro funnet død.

– Sist vi møttes delte vi fine øyeblikk, og vi lo sammen, sier en tydelig preget Niko.

Både Niko og Lissandro hadde det til felles at de jobbet som lærere. Begge så det som viktig å bringe språk og kultur inn i undervisningen.

ATTENTAT PÅ URFOLKSLEDERE Lisandro var en sentral lederskikkelse i sitt lokalsamfunn. Han deltok ikke i parti-

politikken, men hans politiske stemme kom fram gjennom kunsten. Han snakket for, og uttrykte, Maya-Kaqchikel-kul-

turen. Det var det mange som mislikte.

Familien mener han ble et offer for korrupte ledere og

organisert kriminalitet. Slike attentat mot fremtredende urfolksledere er dessverre ikke uvanlig i Guatemala.

SLEKTSKAP

– Jeg føler et sterkt bånd mellom våre folk, uttrykker Niko som satte stor pris på å kunne få besøke sine Maya-brødre og -søstre i Guatemala.

De siste årene har Niko utvekslet musikalske og kunstneriske uttrykk med ulike Maya-artister under Riddu-Riddu-festivalen i Kåfjord.

Niko ble invitert til Guatemala av den Norske Ambassaden der. I løpet av sitt ukelange opphold i landet spilte han to konserter i Guatemala By og en konsert i sentrum av Sololá.

Niko er født i Finnland, men har bodd nesten halve livet i Kautokeino. Landegrenser har aldri hindret Niko, som i over 10 år har framført sin musikk på den internasjonale scenen. Som representant i Samerådet, har han også fått muligheten til å møte urfolk fra hele verden.

TEKST OG FOTO:
EVA FJELLHEIM

Rapport om kyrkan och romerna

Svenska kyrkans förhållande till romer och resande ca 1900-1950 är titeln på en ny rapport som Svenska kyrkans forskningsenhet har gett ut. Rapporten är kyrkans bidrag till regeringens arbete med vitbok om övergrepp mot Sveriges romer. Rapporten visar att kyrkan haft makt att påverka vardagslivet för romer och resande.

Syftet med rapporten är att belysa Svenska kyrkans förhållningssätt och agerande i förhållande till romer och resande, och den har lämnats till regeringens arbete med vitbok om

övergrepp mot Sveriges romer. Rapporten är skriven av Ida Ohlsson Al Fakir, doktorand i historia vid Linné-universitet i Växjö.

– Behovet av en vitbok är större än någonsin, säger ärkebiskop Anders Wejryd.

Rapporten visar att Svenska kyrkan av tradition och enligt lag haft betydande inflytande i lokalsamhället. Kyrkliga företrädare satt ofta med i de sociala nämnderna, och man har också ansvarat för folkbokföringen.

DELTAGIT I DISKRIMINERING Kyrkan har med andra ord haft makt att identifiera och kate-

gorisera och på andra sätt påverka vardagslivet för bland andra romer och resande.

Under den aktuella tidsperioden har kyrkan inte tagit officiell ställning för romer och resande, även om det har funnits enskilda präster som ifrågasatt stigmatisering och diskriminering.

I och med de offentliga välfärdssystemens etablering och expansion så förändrades också Svenska kyrkans roll.

Rapporten finns på internet. Kontakta Svenska kyrkans informationsservice.

URBAN ENGVALL
KÄLLA: SVENSKA KYRKAN

Fler lærare i minoritets-språken

Den svenska regeringen gav i augusti Skolverket i oppdrag att genomföra insatser för att förstärka tillgången på lärare i nationella minoritetsspråk, främst samiska, finska och meänkieli.

Många barn som tillhör någon av de nationella minoriteterna har idag svært att få modersmålsundervisning eftersom det råder brist på lärare. Tre lärosäten, Stockholms universitet, Södertörns högskola och Umeå universitet, fick i fjol i oppdrag av regeringen att bygga upp ämneslärarutbildning i romani chib, finska, meänkieli och samiska för att på längre sikt tillgodose försörjning av lärare.

Det nya oppdraget syftar till att trygga tillgången på lärare på kort sikt.

URBAN ENGVALL

Vikar for trosopplærer

Meerke Krihke / Margrethe Kristin Leine Bientie er engasjert som vikar for Toamma Bientie i 50 prosent stilling.

Margrethe Kristin har gått som vikar for Toamma siden august. Foreløpig har hun fått beskjed om at vikariatet vil vare til mars 2014. Da vet man mer om Toamma vil komme tilbake til stillingen etter lang tids sykemelding.

– Jeg stortrives i jobben, forteller Meerke Krihke.

Hun har hatt ansvaret for konfirmanttreffet i høst og planlegger nå undervisningen framover til og med konfirmasjon i Røros høsten 2014.

– I høst har jeg også planlagt programmet under familiesamlingen i Trondheim. Det blir en god del telefoner og mailer hit og dit før ting faller på plass, sier hun.

BIERNA LEINE BIENTIE

Meerke Krihke Leine Bientie er tilsatt som vikar i trosopp-læring.

– Samefolket har ulik opprinnelse

Seniorforsker ved Universitetet i Tromsø sier at myten om at samene alltid har vært ett folk som har bodd i Sameland i uminnelige tider, ikke stemmer.

– Egentlig er samenes opprinnelse ulike grupper som kom til den skandinaviske halvøya under forskjellige tidsepoker, fra forskjellige retninger og med forskjellige språk. Derfor har de moderne samiske språkene en mer komplisert historie enn navnet finno-ugrisk antyder.

Påvirkningen fra og av andre vest-europeiske språk er langt større enn

vi har trod, hevder seniorforsker ved Universitet i Tromsø, Bruce Morén-Duolljá, i en artikkel i siste utgave av det populærvitenskapelige tidskriftet Bårjås.

RIK OG FASCINERENDE HISTORIE

Hvor kommer de samiske språkene fra? Nyere forskning utført av lingvister, antropologer, arkeologer, historikere og genetikere viser at de samiske språkene har en rik og fascinerende historie som ligner lite på det mange tror, skriver Lokalavisa Nord-Salten.

Samisk er ikke så nær i slekt med

finsk som noen vil ha det til. Forfedrene til det moderne samiske folket var ikke én homogen gruppe som vandret inn fra Asia, med ett felles uralsk språk, slik som noen gamle vitenskapelige teorier en gang mente.

De samisk språkene har flere grammatiske egenskaper som er svært sjeldne og de kan således være med på å løse mysteriene om hvordan menneskelige språk og intellektuelle prosesser fungerer.

KÄLLA LOKALAVISA NORD-SALTEN

Tankar från biskop i Sápmi

FOTO: MARIA EDDEBO PERSSON

Morgonandakterna i Sveriges radio P1 utgick under vecka 45 från samiska myter och sagor. Biskop Tuulikki Koivunen Bylund delade med sig av vad hon lärt i Härnösands stift.

När Tuulikki Koivunen Bylund blev biskop i Härnösands stift visste hon inte mycket om Sápmi. Men hon har fått vara med på samiska kyrkodagar och vid samiska konfirmationer, och hon är ledamot i Samiska rådet i Svenska kyrkan.

Tuulikki Koivunen Bylund.

– Jag har lyckats lära mig en del. Och jag tycker att den samiska

befolkningen har mycket att lära ut, inte minst teologiskt, säger hon.

BEDRÖVAD ÖVER KOLONISERING

I andakterna delade hon med sig av några samiska myter och sagor som berört henne personligen, och hon tog också upp försoningsprocessen mellan samer och svenskar.

– Jag är bedrövad över den kolonisering, även från Svenska kyrkans sida, som samerna varit utsatta för, säger hon.

Psalmerna i andakterna sjöngs på nordsamiska och sydsamiska.

Samiske gudstjenester registreres

Samisk kirkeliv belyses i ”Tilstandsrapport for Den norske kirke 2013” fra Stiftelsen kirkeforskning.

Det har lenge vært et ønske fra Den norske kirke sentralt og Samisk kirkeråd å få synliggjort samisk kirkeliv.

”Vi håper at vi med dette kapitlet likevel kan bidra til å synliggjøre samisk kirkeliv og kanskje stimulere til større interesse for den kulturelle og religiøse dimensjonen i de demografisk sammensatte områdene som utgjør forvaltningsområdet for samiske språk”, heter det i tilstandsrapportens innledningsdel.

SØRSAMISKE REGISTRERINGER

Nidaros har ikke oppgitt deltakertall i sin statistikk for 2012. De begynte å registrere i 2011 og oppga der i under-

kant av 10 000 deltakere, men oppga samtidig at registreringen var ufullstendig og at noen fellesråd ikke hadde registrert deltakertall.

I følge disse tallene for 2012 ble det holdt 117 gudstjenester i Nidaros med innslag av samisk i liturgien – tilsvarende tall for 2011 var 113.

Av kirkelige handlinger er det konfirmasjon som i størst grad kombineres med samiskspråklige innslag.

Samlet sett så har kirkelige handlinger med bruk av samisk språk økt fra 4 til 8 i følge bispedømmets egen statistikk. Når samisk benyttes er det sør-samisk språk det dreier seg om.

USIKKERT

Nidaros oppgir at de ikke har benyttet tolketjenester under gudstjenester eller kirkelige handlinger. Det er i følge bispedømmet prostiene Gauldal, Nord-Innherred (inkludert Snåsa) og Namdal (inkludert Røyrvik) som har innrapportert samiskspråklige gudstjenester og kirkelige handlinger.

Det er usikkert om flere prostier faktisk har benyttet samisk, men mindre sannsynlig at en underrapportering fra andre områder ville endret totalbildet i særlig grad.

KILDE: KIFO

Gie jïh gusnie årroeminie

Sverige

Samiska rådet inom Svenska kyrkan

Ordförande: Sylvia Sparrok, tel 0647-352 40.

e-post: syllan3@hotmail.com

Handläggare för samiska frågor: Kaisa Huuva, Svenska kyrkan,

751 70 Uppsala, tel 018-16 95 00,

e-post: kaisa.huuva@svenskakyrkan.se

Sydsamiskt församlingsarbete i Härnösands stift

Kontakt: Gabrielle Jacobsson, Samiskt resurs- och utvecklingscentrum i Härnösands stift, Byevägen 7, 830 04 Mörsil,

tel. 076-119 19 48, e-post: gabrielle.jacobsson@svenskakyrkan.se.

Samiska krisnätverket

tel: 063-10 12 30 fredagar och söndagar mellan

klockan 20 och 24.

Norge

Samisk kirkeråd Generalsekretær: Tore Johnsen,

postboks 799 Sentrum, 0106 Oslo, telef 23 08 12 00,

e-post: tore.johnsen@kirken.no.

Leder: Anne Dalheim

Sørsamisk representant i Samisk kirkeråd:

Linn Ellen Bientie Sivertsen

Saemien åålmegeeraerie SÅR/

Samisk menighetsråd i sørsamisk område

www.samiskmenighet.no

epost: monica.kappfjell@kirken.no

Leder: Sigfred Jåma, e-post: shjaama@hotmail.no

medlemmer: Oddvin Leine Bientie, Nils Tonny Bransfjell,

May Jönsson og prest Bierna Leine Bientie

Sekretær: daglig leder (se nedenfor)

Saemien åålmegen beajjetje åejvie /

daglig leder i samisk menighet i sørsamisk område:

Monica Kappfjell, telef 993 49 477,

Gløttvegen 2, 7750 Namdalseid

e-post: monica.kappfjell@kirken.no

Prest i sørsamisk område: Bierna Leine Bientie

Heggvollan, 7760 Snåsa, telef. 74 15 11 55, mobil 950 54 490,

e-post: prest@samiskmenighet.no

Diakoniarbeider i sørsamisk område:

Bertil Jönsson 7898 Limingen, mobil: 994 88 827,

e-post: diakon@samiskmenighet.no

Leder trosopplæring: Toamma Bientie

Vikar for leder: Margrethe Kristin Leine Bientie

Solvang, 7370 Brekkebygd

mobil: 412 88 227, e-post: meerke@kirken.no

Bok om rättigheter

Boken *Tusen år i Lappmarken – juridik, skatter, handel och storpolitik* av Tomas Cramér och Lilian Ryd (Ord & visor förlag, Skellefteå 2012) ger för första gången en överblick över sju sekel av skriftlig dokumentation om samiska rättigheter och hur dessa bröts ner.

Boken innehåller temakapitel, tidslinje som ger besked om när saker hände, förklaringar till juridiska begrepp och lästips.

KÄLLA: SAMER.SE

Fler samiska texter finns på

www.svenskakyrkan.se/harnosandsstift

(klicka på Flerspråkig kyrka)

www.svenskakyrkan.se

(klicka på Kyrka och samhälle, Flerspråkig kyrka)

www.samiskmenighet.no

Daerpies Dierie

Sydsamisk kirkeblad • Sydsamiskt kyrkoblاد

Adress: Heggvollan, N-7760 Snåsa, Norge

Telefon: 0047 74 15 11 55, mobil 0047 950 54 490,

e-post: dd@samiskmenighet.no

Redaktör och ansvarlig utgivare:

Bierna Leine Bientie, adress ovan.

Svensk samordnare: Urban Engvall,

Brån 101, 870 32 Ullånger, tel 070-344 08 82,

E-post: urban.engvall@svenskakyrkan.se

Daerpies Dierie utkommer med fyra nummer per år och har stöd från Härnösands stift, Nidaros bispedømmeråd, Sametinget i Norge och Svenska kyrkan.

Prenumeration under 2014: 140 kronor.

Avgiften betalas när faktura kommer.

Adressändring och prenumeration

Prenumerations- och adressfrågor hanteras av

tidningens distributör Nordic Gateway,

e-post: produktion@nordic-gateway.se

Grafisk form & repro:

Berling Press AB.

Tryck: V-TAB, Örebro.

Texter och bilder till nummer 1 2014 av Daerpies Dierie skickas senast 6 februari till urban.engvall@svenskakyrkan.se

Åssjalommesh

Natten ska vika

Jag läser för dig: Men natten ska vika där ångest nu råder. Det folk som vandrar i mörkret ser ett stort ljus, över dem som bor i mörkrets land strålar ljuset fram. Du låter jublet stiga, du gör glädjen stor. De gläds inför dig som man gläds vid skörden, som man jublar när bytet fördelas. Oket som tyngde dem, stången på deras axlar, förtryckarens piska bryter du sönder ...

Jag vet att ditt år har präglats av kamp, oro och hopp. Kamp mot gruvbolagen och alla som de lyckats vilseleda till att tro att gruvnäringen

är framtiden. Misströstan och oro: De lyssnar ju inte, varför är det ingen som tror på oss, varför är vår framtid mindre värd, vart ska vi ta vägen om gruvan blir verklighet, hur ska det bli med renarna, jag orkar inte längre. Jo, jag kommer ihåg att hoppet ju också fanns där. När vi satte stopp för bolagets maskiner och tvingade den ekonomiska makten ta hjälp av polisen. När vi tågade genom Stockholms gator och många tillsammans ropade: Det är nog.

När vi satt där kring elden och kaffedoften, det började skymma, fjällets kontur föreföll evig, vi bytte de

få viktiga orden, lät tystnaden läka och trösta.

Jag sjunger för dig: Nej, låt dig ej förhårdna i denna hårda tid. Dom alltför hårda brister, dom alltför styva mister sin vassa udd därvid.

Nej, låt dig ej förbittras i denna bittra tid, för grämseln den bygger ett galler runt omkring dig, och makten klarar sig.

Nej, låt dig ej förskräckas i denna skräckens tid. Dom hoppas ju på detta, att innan kampen börjat, vi gett oss utan strid.

Nej, låt dig ej förbrukas, men bruka

väl din tid. Nej, låt dig aldrig kuvas, du stöder oss, vi stöder dig, vi ger varandra liv.

Vi låter oss ej tystas i denna tysta tid, en dag ska marken grönska, då står vi alla starka, då är den här vår tid.

Om du undrar: Det jag läste för dig är en del av julnattens gammaltestamentliga text. Du hittar den hos Jesaja, nionde kapitlet, från första versen. Och sången jag sjöng har Wolf Biermann skrivit, den heter Uppmuntran.

URBAN ENGVALL

Eengkele jih Maarja

Eengkele båata Maarjan gåajkoe. Lohkebe Luvkasen vaentjelistie, voestes kaapitelistie:

³⁰ "Aellieh billh Maarja, Jupmele dutnjien årmege lea. ³¹ Datne edtjh nåajsan sjïdtedh jih baarniem baersieldidh, jih dam Jeesusinie nommestehtedh. ³² Dïhte åajvemes

sjædta jih dam Jallatjommesen baernine gohtjesåvva. Åejvie Jupmele aehtjeben Daviden åajvemes tjahkes-sijjiem disse vadta, ³³ jih dïhte Jaahken gåetesne ihkuven aajkan reerie, jih dan faamoe ij gåæssie gænnah nåhkh." ³⁴ Maarja eengkelasse jeahta: "Saarnoeh guk-

tie? Im leah gåæssie gænnah dååkerdamme." ³⁵ Eengkele jis dellie jeahta: "Aejlies Voejkene dutnjien båata jih dam Jallatjommesen faamoem dutnjien vadta. Dannasinie maana edtja aejlies jih Jupmelen baernine gohtjesovvedh.

Engelen kommer til Maria og forkynner at hun skal føde en sønn (Luk 1, 30-35).

Luste gåaroejinie ektine årrodh

**Astrid Nordfjell tryjjede
gosse åådtje gjaarodh. Gæ-
tesne vytnesje j'ih gosse
skiemtjegåetesne. Gosse
desnie tjahkan gjaaroeininie,
dellie baaeries almetj'ih baaetieh
sijhtieh soptsestidh.**

Astrid Nordfjell Plassjen tjël-
tesne barkeminie. Jih gosse
Plassjen tjëlte jih Aajege sijh-
tin almetjem ohtsedidh gie
saemien gïelem maahta jih
saemien vuekide daajra, dellie
Astrid aadtjoeji dam barkoem.

gihtjedi gaa**ph** bo**vt**sine ja**h**-
te**me**. Gosse man**ne** sa**ar**noe-
jim gu**kt**ie ba**at**soj**ne**, dellie
vö**ö**jnim gu**kt**ie al**me**tje raef-
fiem gaav**ni**, Astrid sa**ar**ne.

Astrid Nordfjell Plassjesne
årroeminie jih desnie trykkede.
Fierhten biejjien, dihte ålkene
vaadtsastalla. Naan aejkien
dellie kraannaj bienjide vaedt-
sehte. Muvhtene voelpigumjie
prhihtjhgåetesne gaavnesje.
Svarkeldeminie jih soptse-
stalleminie. Astrid iktegisth
dan geerjene, aelhkke föörhke-
didh gosse dejnie ektine.

TEEKSTE JÏH GUVVIE:
MEERKE KRIHKE LEINE BIENTIE

GÅAROJEN GÅAJKOE BÅETIEH

Daelie Plassjen skiemtjegætse ne
barkeminie. Juktie Astrid
lyjkhoe vytnesjidh, dellie
gaajhkesh tryjjedieh gosse
Astridinie ektine vytnesjimmie-
staaaposne. Desnie Astrid
prihtjegem böörie jñh sopt-
seste. Gosse dihte prihtjh-
voessem gaaeroeminie, dellie
baeries almetjh dam vuejniah
jñh aelkieh soptsestidh maana-
baeleste jñh guktie krievviem
ryöjnesjin.

RAEFFIEM GAAVNI

– Akten aejkien gosse bāeries
saemie dennie skiemtjegāatan
jāhteme, dellie dah jeatjah
sāājhterh hojjedadtin juktie
idtjin maehtieh dam bāeries
aajjam lājjudh gænnah. Dīhte
āajaldahkesne jīh gangkerdal-
leminie. Dellie guarkajim mij
faatoes. Bāeries almetje saem-
iesti jīh sījhti daejredh guktie
daelhkīe jīh gāatome. Dellie

FORTELLING GA RO

Astrid Nordfjell jobber på Røros sykehjem. Der er hun ofte å finne på aktivitetsstua med håndarbeid og ulike aktiviteter. Astrid trives godt sammen med de eldre. En gang var en av de samiske beboerne veldig urolig. Astrid satte seg ned og fortalte om v r og føre. Hun fortalte hvor "karene" hadde flyttet med reinflokken og hvordan de jobbet ute. Det var lett   se at han ble rolig og tilfreds etter denne praten.

Astrid Nordffjell eadtjohke gâaroje, dovne gurrieminie gosse soptsestalla.
Dejnie aelhkie soptsestidh.